

पशु पोषण

વાગોળતા પશુની વિશિષ્ટ જઠર રચનાને કારણે ઘાસચારો એ એમનો કુદરતી આહાર છે. વાગોળતા પશુની પાચનતંત્રની ક્ષમતા ઘણી જ વધુ હોય છે. તેથી તેમના પેટ ભરવા માટે રાજ વધુ આહારની જરૂર રહે છે.

પશુઓનો દૈનિક આહાર :

(૧) વાછરડા / પાડીયાનો આહાર અને માવજત :

વાછરડા/વાડીયા વૃદ્ધિ પામતા હોય, તેઓના આહારમાં શક્તિદાયક પદાર્થો ઉપરાંત વધુ પ્રમાણમાં પ્રોટીન, ખનીજ તત્વો અને વિટામિન્સની જરૂરિયાત રહે છે. વાછરડા / પાડીયાના જન્મ પછી એક કલાકની અંદર કરાહું (ખીરું) મળવું જોઈએ. મેલી પડવાની રાહ ન જોતા તે ન પડી હોય તો પણ બાવલાનો ભાગ તથા પાછળનો ભાગ સાફ કરી બચ્ચાને ધવડાવવું. ખીરામાં રોગ પ્રતિકારક શક્તિ આપતા તત્વો હોય છે. વળી કરાંઠામાં પ્રોટીન, વિટામિન્ટસ, ખનીજ તત્વો અને અન્ય પોષક તત્વો દૂધની સરખામણીએ ઘણા વધુ હોય છે. તેમજ તે રેચક હોવાથી બચ્ચાના આંતરડા સાફ કરવામાં મદદ કરે છે.

તાજા જન્મેલા વાછરડા/પાડીયાને રોજનું કુલ ૨-૩ લિટર જેટલું કરાહું મળવું જોઈએ. એક-બે માસની ઉંમર પછી દૂધની જગ્યાએ સ્કીમ મીલ્ક (મલાઈ કાઢેલ દૂધ) આપીને પણ વાછરડા/પાડીયા સારી રીતે ઉછેરી શકાય છે. સામાન્ય રીતે આપણે ત્યાં વાછરડા/પાડીયાને ત્રણ થી છ માસ કે તેથી વધુ સમય માટે ધવડાવામાં આવે છે. શરૂઆતના પંદર દિવસ વાછરડા/પાડીયા ઘાસચારો કે ખાણદાણ બરાબર ખાઈ શકતા નથી. પરંતુ તે પછી થોડું તેમને માટેનું સારી જાતનું દાણ (કાફ સ્ટાર્ટર) આપવું જરૂરી છે. તેમજ સારી જાતનો કુમળો લીલો તથા સુકો ચારો પણ આપવો.

(૨) વસુકેલ ગાય ભેંસનો આહાર :

પશુઓને હંમેશા જીલ્લા સંઘ દ્વારા અપાતું સમતોલ દાણ આપવું. આ દાણ

પશુને જરૂરી બધા જ પોષકતત્વો ધરાવતું અને ઘણું સસ્તું હોય છે.

સમતોલ દાણ (વાંટો) - ૧ કિ.ગ્રા, લીલો ચારો : કઠોળ વર્ગ - ૩ કિ.ગ્રા., ધાન્યવર્ગ : ૧૦ કિ.ગ્રામ., સુકો ચારો (સુકુ ઘાસ, કડબ, પરાળ) ૫ થી ૭ કિ.ગ્રા. (ખાઈ શકે તેટલો)

(૩) ગાભણ ગાય-ભેંસનો આહાર :

ગાભણ પશુને છેલ્લા ત્રણ મહિના દરમિયાન બચ્ચાના વિકાસ માટે તેમજ આવનાર વેતરમાં દૂધ ઉત્પાદન વધુ મળે તે માટે પશુને વધારાનું દાણ (વાંટો) આપવું જોઈએ. આ માટે સાતમા મહિને નિભાવ માટેના દાણ ઉપરાંત દર ૧૫ થી ૨૦ દિવસે ૫૦૦ ગ્રામ દાણ વધારતા જઈ જ્યારે ગાય/ભેંસ વિયાય ત્યારે રોજનું ૩ થી ૪ કિ.ગ્રા. દાણ મળી રહે તેમ કરવું. આ પદ્ધતિને સ્ટીમીંગ અપ પદ્ધતિ કહે છે. આ પદ્ધતિ અપનાવવાથી ગાય/ભેંસ વિયાય ત્યારે તેઓને વિયાણું દાણ કે ગોળ, તેલ, અસાળીયો વિગેરે આપવાની જરૂર રહેતી નથી. બચ્ચું તંદુરસ્ત જન્મે છે, અડાણનો સારો વિકાસ થાય છે અને દૂધ ઉત્પાદન પણ વધારે મળે છે.

(૪) દૂધાળ ગાય ભેંસનો આહાર :

નિભાવ માટે		દૂધ ઉત્પાદન માટે	
સમતોલ દાણ	૧ કિ.ગ્રા.	ગાય માટે પ્રત્યેક કિલો દૂધ ઉત્પાદન દીઠ વધારાનું દાણ (વાંટો)	૪૦૦ ગ્રામ
લીલો કઠોળ વર્ગનો ચારો	૪ કિ.ગ્રા.	ભેંસ માટે પ્રત્યેક કિલો દૂધ ઉત્પાદન દીઠ વધારાનું દાણ (વાંટો)	૫૦૦ ગ્રામ
લીલો ધાન્ય વર્ગનો ચારો	૮ કિ.ગ્રા.		
સુકો ચારો	૬ થી ૮ કિ.ગ્રા. (ખાઈ શકે તેટલો)		

(૫) બળદ અને આખલા-પાડાનો આહાર

વિગત	બળદ		આખલા/પાડા
	સપ્રમાણ કામ માટે	વધારે કામ માટે	
સમતોલ દાણ (વાંટો)	૧.૫-૨.૦ કિ.ગ્રા.	૩.૦ કિ.ગ્રા.	૨.૦ કિ.ગ્રા.
લીલોચારો			
કઠોળ વર્ગનો ચારો	૫-૬ કિ.ગ્રા.	૫-૬ કિ.ગ્રા.	૫-૬ કિ.ગ્રા.
ધાન્ય વર્ગનો ચારો	૧૦-૧૫ કિ.ગ્રા.	૧૦-૧૫ કિ.ગ્રા.	૧૦-૨૦ કિ.ગ્રા.
સુકોચારો-સુકુઘાસ, પરાળ કડબ વગેરે	ખાઈ શકે તેટલો (૬-૮ કિ.ગ્રા.)	ખાઈ શકે તેટલો (૮-૧૦ કિ.ગ્રા.)	ખાઈ શકે તેટલો (૮-૧૦ કિ.ગ્રા.)

સામાન્ય નોંધ :

ઉપરોક્ત પશુ આહારની માહિતી પુષ્ટ પશુના સામાન્ય વજન ૩૫૦-૪૦૦ કિ.ગ્રામ ને ધ્યાનમાં લઈ તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. આ ફક્ત માર્ગદર્શક મુદ્દાઓ છે જેમા જરૂર પડે ફેરફાર કરી શકાય.

પાણી :

પશુઓ માટે પાણી એ ખોરાક કરતાં પણ વિશેષ મહત્વનું છે. પાણીની ખેંચ પશુઓની તમામ દૈનિક પ્રક્રિયાઓ ઉપર અસર કરતી હોય પશુઓની વૃદ્ધિ, વિકાસ અને દૂધ ઉત્પાદન ઘટી જાય છે. માટે પશુઓને જ્યારે જોઈએ ત્યારે અને જેટલું પીવું હોય તેટલું તાજુ અને સ્વચ્છ પાણી મળી રહે તેવી વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. અથવા દિવસમાં ઓછામાં ઓછું ચાર વખત પાણી આપવું જોઈએ. દૂધાળ પશુઓને દરરોજના અંદાજે ૬૦-૮૦, વસુકેલ પશુને ૬૦, ધાવતા વાહરડાને ૧૦ અને વોડીઓને ૨૦ લિટર જેટલું પાણીની જરૂરિયાત રહે.

ડૉ. સફી વહોરા અને ડૉ. જી.એન. થોરાત

પશુ વિજ્ઞાન કેન્દ્ર, આ.કૃ.યુ., દેવગઢબારીયા